

- стереотип. – К.: Вища школа, 1994. – 367 с.
9. Разумовская М. М. Методика обучения орфографии в школе. Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1992. – 192 с.
  10. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
  11. Сучасна українська літературна мова: підручник для студентів філолог. спец. вузів / А. П. Грищенко, В. П. Мацько, М. Я. Плющ; ред. А. П. Грищенко. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
  12. Текучов А. В. Методика русского языка в средней школе. – М.: Просвещение, 1980. – 414 с.
  13. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: В 11 т. / Ред. А. М. Еголин. – М.; Л.: Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – Т. 7. – 358 с.
  14. Шереметевский В. П. Сочинения. – М.: Товарищество типографии А. И. Мамонтова, 1897. – 329 с.

О. Ю. Медведєва

ЛЕКСЕМИ НА ОЗНАЧЕННЯ АСТРАЛЬНОГО КУЛЬТУ В ХУДОЖНІЙ МОВОТВОРЧОСТІ МИТЦІВ ПРИДУНАВ'Я

У національній філологічній науці, як відомо, проблема ідіостильових засад художньої мовотворчості пов'язана з концепцією О. Потебні про найближче (об'єктивне, етимологічне, народне) та найдалше (суб'єктивне, особистісне) значення художнього слова [9]. Тут слід вести мову про суб'єктивно-об'єктивну природу мистецтва словесної творчості. (Методологічну основу подібних досліджень становить антропо- та етноцентрична концепція лексичного значення, що належить видатній польській лінгвістці ХХ ст. А. Вежбицькій, яка розвиває ідеї М. Боас, В. фон Гумбольдта, О. Єсперсена, Е. Сепіра, Б. Уорфа та ін.). Художня мовотворчість митців Придунав'я в цьому сенсі становить собою цікавий матеріал, оскільки на ідіостилі кожного з них відобразились специфічні полікультурні особливості цього регіону, що значною мірою й визначили специфіку їх мовотворчості, тобто, «найдалше (суб'єктивне, особистісне)», за О. Потебнею, значення художнього слова. Просторова картина світу в текстах поетів Придунав'я має високий ступінь суб'єктивізації. Вона зазвичай вибудовується шляхом змалювання картин придунайських пейзажів, сприйнятих і відтворених аргіогі:

Осокори вдалині

Часто бачаться мені

Над лиманом в придунайській стороні... [2, с. 19].

Концептуальний аналіз характерних ідіостильових ознак художньої мовотворчості поетів Придунав'я ще не ставав об'єктом спеціальних лінгвостилістичних досліджень, що й зумовлює актуальність порушеної у статті проблеми. Цей аспект лише пунктирно окреслений у деяких літературознавчих розвідках Г. Райбедюк та О. Томчука, у фольклористичних публікаціях В. Телеуці. Ставимо собі за мету виявити і з'ясувати значення семантичного спектру лексем астрального культу (*зоря, місяць, сонце*) у

формуванні макро- і мікро образів та смислової багатоплановості авторського тексту найвідоміших митців Придунав'я (М. Василюка, В. Виходцева, Т. Кибкало, Г. Лисої). Вони певною мірою вплинули на етномовну картину світу цього регіону.

Відомо, що вербалізований досвід і культура, які нагромаджує та чи та етноспільнота, створюють своєрідну формулу володіння світом, якою й користується митець, розвиваючи її, а відтак наповнюючи новою культурологічною сутністю. Сучасна лінгвостилістика постулює образну теорію поетичної мови як моделюючої системи, що характеризується певною пізнавальною потужністю та обов'язковою вмотивованістю мовних одиниць. Естетична трансформація слова в поезії кардинально відрізняється від подібних перетворень у прозі чи драмі, адже в організації поетичного тексту домінує антропометризм, антропоцентризм, егоцентризм. Тому поетичне мовлення й дає багаторядні, кратні смислові ефекти мовних одиниць [7].

Якщо ж ідеться про поетичну творчість митці Придунав'я, то слід зазначити, що це особлива сторінка в культурі цього південноукраїнського краю. Специфічною є і їхня мовотворчість. Зауважимо, що етнопсихологічні особливості доволі відчутно позначились на мові мешканців півдня України, для якого характерними є взаємовпливи та перехрещення багатьох культур. «Відродження етнічної самосвідомості населення українського Придунав'я знаходить відбиття в мові, уснопоетичній творчості, обрядах тощо» [11].

У жанровому плані художні твори придунайських авторів – це переважно ліричні вірші. Ліричний же вірш, як стверджує Г.-Г. Гадамер, «найоднозначніше доводить невіддільність твору словесного мистецтва та оригінального явища мови» [5]. Мистецький феномен тутешніх поетів не в останню чергу криється в їх мовотворчості, в індивідуальних особливостях манери письма, художнього стилю загалом. На її формування помітно вплинув ландшафтний фон, його впізнаванні реалії (М. Василюк: «Над Придунаєм осінь пеленіє...»; Т. Кибкало: «На березі блакитного Дунаю...»; В. Виходцев: «Ой, за туманом, за лиманом, / Ой, за Дунаєм голубим»). Важлива роль тут відводиться лексичній сфері як органічній підсистемі художньої мови, зокрема, номінативній лексиці (нерідко це топоніми – Буджак, гідроніми – Дунай), яка має різноманітне семантичне, стильове й експресивне навантаження залежно від художнього контексту.

Вельми частотним явищем у художній мовотворчості придунайських митців слова стала астральна символіка в найрізноманітніших ракурсах (В. Виходцев: «А місяць на небі гострий: / Лиш ручку – і серп уже...»; М. Василюк: «Осокори на зорі, / Наче вийшли матері...»; Г. Лиса: «Я Біблію відкрию на зорі...»; Т. Кибкало: «А сонце сміється і сміх його ллється...»). Поети часто послуговуються традиційним засобом персоніфікації, особливо характерним для фольклору (М. Василюк: «А місяць, як вінок, уповні / Так лис сяйво на Дунай»; В. Виходцев: «Зоря під ранок не згаса / Зоря ховається у роси»).

Найуживанішим з-поміж астральних образів-символів тут зустрічається

образ сонця в розмаїтих тропеїчних конструкціях – традиційних і водночас індивідуально-авторських, маркованих етнічними ознаками (напр., «сонцезорий Дунай» – у М. Василюка). Так, у Т. Кибкало мати, котра прийшла до ліричної героїні уві сні, «усміхнена, як сонечко весною». В іншому вірші поетеса влучно порівнює похилий вік людини із сонцем, що «покотилось до межі». В М. Василюка – «сонце стоголосить», «пісня сонячна». Цікаві порівняння із сонцем використовує Г. Лиса («Я за тобою – як за сонцем сонях...»). Гармоніюючи душевний стан героїні вірша «Дороги», вона використовує оригінальні, цілком авторські метафори («І всміхнулось до неї сонце, / Заспокоївся в полі вітер...»). Для В. Виходцева сонце – людська доля («Ой, куди закотилися сонечка / У цей добрий-недобрий наш світ?»).

Лексико-семантичний спектр астрального культу в мовотворчості митців Придунав'я більшою чи меншою мірою пов'язаний із фольклорно-міфологічними джерелами. Народ, як відомо, природно називав зіркою (зорею) кохану. В символічному значенні дуже часто у весільному комплексі Подунав'я зустрічається зірка як символ щасливої долі: «Ніч яка темна, / А зіронька ясна. / Яка ж моя доля прекрасна». Ще одне значення символу – прекрасна дівчина, сьйвом вроди подібна до небесного світила: «Зірочка вийшла та все поле освітила, / А дівчина вийшла – смутне серце розвеселила. Таке значення образу-символу зорі «найчастіше зустрічається в піснях. Компоненти символічного значення – «доля», «щастя», «краса», «дівчина». Оцінна характеристика лише позитивна» [15, с. 142].

У кожного з придунайських авторів – власні маркери художньої мовотворчості, а відтак і структурування індивідуальної мовної картини світу. Однак кожен із них тією чи тією мірою вводить у свої вірші елементи регіонального колориту. Для прикладу наведемо низку поетичних рядків М. Василюка із його збірки «Серце на долоні бандури»: «Сонце над містом сяє, / Хвиля дунайська грає»; «Вербі цвітуть на Дунаї, / Сонячні верби старі...» [2]. Подекуди поет на одну площину тексту виводить астральну символіку фольклорно-міфологічної генези й алюзії та ремінісценції з української лірики, перемижуючи мовну картину творів лексемами на позначення регіонального колориту:

А місяць, як вінок, уповні
Так лиє сьйво на Дунай,
Що хоч при світлі його в човні
«Причинну» Кобзаря читай [2, с. 16].

Подібні віталістичні тональності звучать у поетичних одкровеннях Т. Кибкало. Так, у вірші «До читача» авторка милується рідним краєм, до якого прикипіла серцем і душею («Бо в Придунав'ї вже давно живу»). Їй найкраще почуватися на цій землі, де «губляться зірки в густій імлі, / Де сонце восени гаряче...» [8, с. 5]. У цей контекст органічно вписується й лірика В. Виходцева, в якій яскраво прочитується «пов'язаність культу небесного світила із виразно локалізованим рельєфом рідного краю» [12, с. 144]. Художньою ілюстрацією сказаного може бути вірш «Буджак»:

В надвечір'ї неозорий
Степ Буджацький догора,
А у небі ясні зорі
Від Дунаю до Дністра [4, с. 14].

Звертаючись до астральних образів-символів, митці Придунав'я у своїй ліриці утверджують ідеї світла, життя, кохання, добра, тобто віталістичну концепцію буття, сковородинівську ідею гармонійного універсуму. Звідси – позитивні конотації лексичних ресурсів, їх семантичного потенціалу:

Квітує весела весна на Дунаї,
У вербах зелених зозуля кує,
А сонце сміється, і сміх його ллється
На квіти, на трави, на серце моє [8, с. 5].

Не менш оригінальний в індивідуальній творчій презентації інваріантів сталих образів астрального культу й В. Виходцев. Деякі з них є для поета улюбленими, існують у різних (нерідко – доволі несподіваних) лексико-семантичних модифікаціях, утворюючи розгалужені емоційно-сміслові ряди. Для повнішої картини наведемо декілька вихоплених із контексту рядків, які в кожному окремому випадку виконують важливу естетичну функцію – від конкретизації зорового уявлення про зображене, відтворення почуттєвої гами ліричного героя і до глибоких філософських узагальнень про гармонію світу: «На сторінках нічної книги / Читаю літери зірок»; «Я в долонях листя лиш тримаю / Схоже на оту твою зорю»; «Які предивні і які пречисті / Тіла, передовірені зорі»; «Мерхли зорі в небі / Й падали в росу»; «Зоря під ранок не згаса – / Зоря ховається у роси». Сміслові значення символу зорі в ліриці поета, як і в інших митців Придунав'я, розшифровується в традиційних вимірах як символ сподівання людини, що «зійде зірка ота сама».

Концептуальну навантаженість образів-символів астрального культу засвідчують атрибутивні синтагми із означувальним прикметником світлої барви (а також його семантичних відтінків): «А у небі ясні зорі / Від Дунаю до Дністра...» [4, с. 14]; «І чекали її лілеї, що відразу розквітли білим » [10, с. 21], «Тож скоро облетять розкішні коси / Й забілить білим білий сніговій» [1, с. 20].

Колористика у творах будь-якого письменника, як слушно зауважує Н. Сологуб, є елементом його ідіостилу і світобачення. Назви кольорів у художньому творі – «частина естетики художнього цілого; вони мають велику смислову значимість, викликають широке коло асоціацій» [13, с. 60]. На потребі вживання письменником засобів живопису як мистецьких прийомів моделювання художньої картини світу акцентував свою увагу ще І. Франко. У праці «Із секретів поетичної творчості» він підкреслював: «Коли поет береться малювати, він робить це не фарбами, а торкає наші різні чуття, викликає в душі образи різнорідних значень, але так, щоб вони тут же зливалися в одну органічну й гармонійну цілість» [17, с. 405].

З-поміж митців Придунав'я особливим ліризмом вирізняється поезія В. Виходцева. Його голос негучний, проте звернений до внутрішнього світу читача й самого митця. Він володів дивовижною здатністю притягувати «до

своєї творчої орбіти кожного, хто спроможний розгледіти в ньому споріднену душу» [14, с. 5]. Однією з визначальних рис мовотворчості В. Виходцева є «вміння малювати словами» [16, с. 138]. Поетичні асоціації кольорової гами його лірики надзвичайно багатопланові. Це стосується і словообразів астрального спектру:

Соняшники – жовті озерця –
Сонце доторкнулось до лица.
Сонце урочисте з оболоні
Впало хліборобам на долоні,
Впало на зачерствілі мозолі,
Щоб запахнуть хлібом на столі [4, с. 40].

Серед концептуальних смислів, що вербалізують сакральну сутність зображуваного в ліричному тексті поетів Придунав'я, є концепт «небо» («неба голубинь» – у В. Виходцева;), в якому, як і в усій українській етнокulturі, «відбилося вірування народу про сполучення неба із землею» [6, с. 388]: «Гілки вистрілюють бруньками / І небо, всіяне зірками, / Тримають на тремких руках» [4, с. 40]. Водночас у мові кожного з поетів спостерігаємо індивідуальні тропейчні структури з оригінальними авторськими вкрапленнями з лексемами, що оприсутнюють придунайський колорит: «А у небі ясні зорі / Від Дунаю до Дністра» [4, с. 14].

Здобутки індивідуальної поезики кожного з митців Придунав'я характеризують незужиті, цілком авторські метафори. Так, М. Василюк буде метафоричні сполуки на основі поєднання астрального словообразу з авторськими неологізмами («сонце стоголосить»). В. Виходцев естетизує текст за допомогою введення в метафоричні вислови відповідного смислового поля архаїчної лексики («зійшов місяць тулумбасом»).

Отже, лексеми на означення астрального культу у творчій практиці придунайських авторів характеризуються розширенням семантики слова, його підвищеною сугестивністю, що передбачає, за твердженням О. Веселовського, «ефект підказування, збагачення новою інтенсивністю відомих слів та образів» [3, с. 58]. Адже саме словесно-художній образ у літературному творі являє собою істотний мовно-естетичний компонент. Проаналізований сегмент художньої мови поетів Придунав'я (лексеми на позначення астрального культу) формує естетичну енергетику їхньої лірики, її вітальну силу.

Мерхли зорі в небі
Й падали в росу.
Не будіть! Не треба!
Вранішню красу [4, с. 88].

Таким чином, науково-лінгвістичне вивчення художньої мови поетів Придунав'я, як, власне, й літературознавче, поки що не має своєї історії, відчутних набутоків, а тому потребує необхідних студій та узагальнень. Антропо- та етноцентрична концепція лексичного значення мовного потенціалу їх художніх текстів визначає один із пріоритетних перспективних напрямків подальшого дослідження не тільки творчості означеного кола поетів, але й усієї

культури регіону в контексті загальнонаціонального духовного простору.

Список використаних джерел

1. Василюк М. Д. Придунай журавлиний: Поезії. – Одеса: Астропринт, 2003. – 28 с.
2. Василюк М. Д. Серце на долоні бандури. – Ізмаїл, 2005. – 64 с.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М.: Высшая школа 1989. – 408 с.
4. Виходцев В. П. Дзвони вічного добра: Поезії. – Ізмаїл; Кілія, 1998. – 104 с.
5. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. – К.: Юніверс, 2001. – 288 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
7. Ідіостиль Ю. Клена у контексті інтелектуалізаторських мовних традицій українського неокласицизму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/35500-4.htmlx.
8. Кибкало Т. О. Дві мови – два крила. – Ізмаїл, 2005. – 64 с.
9. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. – К.: Вища школа, 1984. – 120 с.
10. Лиса Г. П. Слово – не птах...: Вірші / Вид. 2-ге, змінене та допов. – Ізмаїл: СМІЛ, 2008. – 192 с.
11. Медведєва О. Ю. Етнічні особливості іменника Придунав'я // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Ізмаїл, 1998. – Вип. 3. – С. 164–171.
12. Райбедюк Г. Б. Художня мова поетів Подунав'я // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 141–146.
13. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеса Гончара. – К.: Наукова думка, 1991. – 140 с.
14. Сушинський Б. І. Ріка вселюдської самотності // Виходцев В. П. Дзвони вічного добра: Поезії. – Ізмаїл; Кілія, 1998. – С. 3–5.
15. Телеуця В. В. Народнопоетична творчість Подунав'я: Проблеми регіональної специфіки. – Ізмаїл: СМІЛ, 2010. – 224 с.
16. Томчук О. Ф. Колоративи в художніх текстах поетів // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 136–140.
17. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Я. Краса і секрети творчості. – К.: Мистецтво, 1980. – С. 340–439.

А. О. Колесников

ЗАКАРПАТСЬКИЙ І ЗАХІДНОПОЛІСЬКИЙ ДІАЛЕКТНІ ТИПИ У ГРАМАТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКИХ ГОВІРОК

Українські південнобессарабські говірки належать до переселенських говірок нової формації. До того ж історичні обставини зумовили різні етапи у їх становленні. Зокрема, утворення більшої частини цих говірок відбулося переважно після 1812 р. (перша формація), меншої ж – у 40-50 рр. ХХ ст. (друга формація). Це безпосередньо пов'язано з тим, що на початку ХІХ ст. на звільненій від турків і татар буджацькій території поряд з іншими етносами оселилася чимала кількість німецьких колоністів, яким Олександр І подарував не лише землі, а й привілеї. В 1940 р. унаслідок пакту Ріббентропа-Молотова німці були змушені покинути Бессарабію, залишивши свої вправно вибудовані домівки і значну частину майна. Так їхні села стали місцем побутування